

ppen!
Holkema & Warendorf

Poster De Jonge Jury 2001. (Amsterdam, 2001). Detail.

Zelfstandig werken met jeugdboeken. Hoe pak je dat aan?

Veel scholen streven ernaar de leerlingen zo zelfstandig mogelijk met de leer- en oefenstof aan de slag te laten gaan. Dat is bij sommige onderdelen van het vak Nederlands goed te realiseren. Maar bij het onderdeel jeugdliteratuur lijkt die didactische aanpak op het eerste gezicht niet zo eenvoudig in praktijk te brengen. Toch kan het. De volgende bijdrage laat zien hoe.

Ruud Kraaijeveld

Eén van de belangrijkste doelen van het fictieonderwijs in de basisvorming is de leerlingen in aanraking te brengen met allerlei vormen van fictie, zodat zij op basis hiervan hun smaak kunnen ontwikkelen en hun leeservaringen

verbreden. Dat kan met min of meer klassikale lessen bij fictiefragmenten, maar het kan ook door zelfstandig te werken met complete jeugdboeken. Die laatste manier is voor veel leerlingen aantrekkelijker en hij levert vaak betere resultaten op. Om die aanpak praktisch uit te voeren, moet er wel aan een aantal voorwaarden worden voldaan op het gebied van leesstof, lesmaterialen en lesorganisatie.

Boeken in de klas en opdrachten op papier

De eerste voorwaarde voor deze aanpak is de aanwezigheid van jeugdboeken in de klas. Het mooiste is door de school een stapel van zo'n vijftig titels te laten aanschaffen. Investing: tussen 350 en 600 euro. Een fiks bedrag, maar die financiële uitgave doe je voor jaren, want de boeken gaan een tijd mee. Je kunt ook een afspraak maken met de plaatselijke bibliotheek om een krat met boeken voor een langere periode te lenen. Een goedkope mogelijkheid is van elk van die vijftig boeken een korte introductietekst beschikbaar te hebben en de leerlingen zelf hun boek bij de bibliotheek te laten lenen.

Tweede voorwaarde. U moet bij al die jeugdboeken drie soorten opdrachten op papier hebben: kennismakings-, vervolg- en leesdossieropdrachten. Daarbij horen ook antwoordbladen.

In de derde plaats is het handig om een vast fictieer per week of per veertien dagen in te stellen, of - en dat is nog beter - een aantal keren per jaar een aaneengesloten periode van een week of veertien dagen voor fictie te reserveren.

Eigen of bestaand materiaal?

'Boeken regelen en m'n lesorganisatie aanpassen lukt nog wel, maar ik moet er niet aan denken om zelf alle opdrachten bij die jeugdboeken te moeten maken,' verzuchtte een docent toen ik hem over deze aanpak vertelde. Een volkomen begrijpelijke verzuchting. Maar het is ook niet nodig al die opdrachten zelf te maken. Laten we eens kijken hoe we slim en verstandig van bestaand materiaal gebruik kunnen maken.

In de eerste plaats bevat de *Handleiding voor de Jonge Jury* (Amsterdam, 2001) een schat aan bruikbaar materiaal. In de laatste editie (2002, die elke school in augustus 2001 gratis heeft ontvangen) staan bij dertig jeugdboeken kant-en-klare opdrachten plus antwoorden, inclusief een leesdossieropdracht. Direct te gebruiken voor ons doel. Ook de vier eerder verschenen edities van deze *Handleiding* staan vol opdrachten waarmee de leerlingen aan het werk kunnen.

Ten tweede bevat het tijdschrift *Jeugdliteratuur in de basisvorming*, een uitgave van de NBLC, een scala aan bruikbare opdrachten. Opnieuw kant-en-klare lessen, al moeten ze misschien een enkele keer licht aangepast worden voor ons doel. Maar aanpassen is iets heel anders dan zelf bedenken. Elke jaargang van dit tijdschrift bevat opdrachten bij twintig, meestal zeer recente jeugdboeken. Inmiddels zijn er zes jaargangen verschenen, dus keuze te over. Wie niet (meer) over de

Cover *Leestijd 1 en 2* (Zutphen, 2001). Detail.

oudere jaargangen beschikt, kan de cd-rom *Jeugdliteratuur in de basisvorming 1996-2000* (Den Haag, 2001) aanschaffen. Daar staan de lesideeën uit de eerste vijf jaargangen compleet op.

In de derde plaats is het boekje *Lezen onder de loep. Zelfstandig werken met jeugdboeken* (Holten, 2001) uiterst bruikbaar. Precies op de gewenste aanpak toegesneden opdrachten bij dertig jeugdboeken voor alle niveaus in de basisvorming: drie soorten opdrachten plus de antwoorden.

Niemand kan dus zeggen: ik begin er niet aan want het is zoveel werk om al die opdrachten te maken. Ze zijn voor handen. Dat neemt niet weg dat u misschien graag opdrachten bij een bepaald boek zou willen hebben en dat die nu juist niet te vinden zijn. In dat geval moet u de opdrachten inderdaad zelf maken, al of niet samen met uw sectieleden. Maar het gaat dan maar om een paar boeken en voor voorbeelden van leuke en zinvolle opdrachten kunt u rijkelijk putten uit genoemde publicaties.

De lesaanpak: de introductieles

U heeft op een zeker moment de boeken, de opdrachten op papier en de lesorganisatie rond. Hoe pakt u het nu concreet aan?

Tijdens de eerste les zet u, na een korte introductie over wat u met de klas van plan bent, een krat met boeken neer. U laat de leerlingen erin snuffelen en een keuze maken. Geef de leerlingen de tijd voor dit proces. Laat ze met elkaar over de boeken praten en discussië-

ren. Daar steken ze meer van op over fictie dan u wellicht denkt.

Heeft u niet de beschikking over de boeken zelf, dan biedt u een stapel introductietekstjes bij de boeken aan waarbij u opdrachten heeft samengesteld. De leerlingen maken een keuze en halen voor de volgende les hun boek uit de school- of openbare bibliotheek.

Iedere leerling kan een eigen boek kiezen, maar het is ook mogelijk dat twee leerlingen hetzelfde boek kiezen en later in tweetallen aan hun taak werken. Nadat alle leerlingen hun keuze hebben gemaakt, praat u gezamenlijk over de titels die ze hebben gekozen. Waarom juist dat boek? Wat sprak ze erin aan? Wat verwachten ze ervan?

De tweede les

In les twee zijn alle jeugdboeken aanwezig en ook de opdrachten erbij. Elke leerling heeft een map bij zich (de fictiemap) en u geeft iedereen een opdrachtenblad dat bij zijn of haar boek past. Op dat blad staat een kennismakingsopdracht, eventueel ook al een vervolgoopdracht. Elke opdracht bestaat uit twee elementen: een beschrijving van het fragment dat een leerling moet lezen en daarbij behorende vragen.

Voordat de leerlingen met hun taak aan de slag gaan, maken ze een inhoudsopgave voor hun fictiemap. Ze noteren daarin naam van de auteur, titel van het boek en maken daarachter drie kolommen die ze later kunnen afvinken: kennismakingsopdracht, vervolgoopdracht en leesdossieropdracht. Daarna gaan ze het fragment lezen dat in de kennismakingsopdracht is opgegeven en ze beantwoorden de vragen die erbij staan. Deze antwoorden en uitwerkingen komen op papier in de fictiemap. Met behulp van een antwoordblad kijken ze hun werk na.

Dit kost één les. Aan het eind hiervan kunt u een kort reflectie/terugkijkmoment inlassen: Heeft het fragment aan je verwachtingen voldaan? Waarom wel of niet? Wat vond je van deze manier van werken? Wil je verder met het boek?

Aan het eind van de les beslissen de leerlingen individueel (of samen, voor degenen die in tweetallen werken) of zij de volgende keer de vervolgoopdracht bij dit boek zullen uitvoeren of niet. Zo niet, dan kiezen ze een nieuw boek uit de stapel.

Vervolglessen

In de derde les beginnen de verschillen zich af te tekenen. Sommige leerlingen, degenen die hun boek boeiend vonden, voeren de vervolgoopdracht uit. Andere leerlingen gaan aan het werk met een kennismakingsopdracht bij een nieuw boek.

In de vierde les gaan de werkzaamheden nog verder uiteenlopen. Leerlingen die graag verder willen met het boek waarbij ze ondertussen twee soorten opdrachten hebben uitgevoerd, gaan nu, deels in de les en deels thuis, het hele boek lezen en voeren hierbij een leesdossieropdracht uit. Leerlingen die het wel gezien hebben na de kennismakings- en vervolgoopdracht, kiezen een nieuw boek. Leerlingen die al aan een nieuw boek waren begonnen, zijn nu met de vervolgoopdracht bij dat boek bezig.

In de lessen die hierna volgen, beginnen de soort taken en de fases waarin de leerlingen met hun boek bezig zijn, steeds verder uit elkaar te lopen. Iedereen werkt nu volledig zelfstandig in zijn of haar eigen tempo en op eigen niveau.

Overzichtelijkheid of wanorde?

Wordt het na een paar lessen geen onoverzichtelijke bende? Nee, tenminste niet als van de leerlingen geëist wordt dat zij in de inhoudsopgave voorin hun map precies bijhouden met welke boeken zij hebben gewerkt en welke soorten opdrachten zij daarbij hebben uitgevoerd. Leerlingen zullen dit doen, omdat dit in hun eigen belang is. U heeft alle tijd om rond te lopen en toe te zien op het werk van de leerlingen. U bekijkt waarmee de leerlingen bezig zijn, bladert hun map even kort door en krijgt zo snel een indruk van het werk en de verrichte taken.

Eisen aan de taken

Aan de aard en de kwaliteit van het werk van de leerlingen moet u eisen stellen, anders maken ze er zich snel en gemakkelijk van af. Het kan niet zo zijn dat de leerlingen steeds maar alleen de kennismakingsopdracht uitvoeren. U maakt vooraf of na een paar lessen schriftelijk duidelijk aan welke afspraken de leerlingen zich moeten houden. Dat wil zeggen dat de leerlingen binnen een omschreven periode een bepaalde hoeveelheid opdrachten van elk type uitgevoerd moeten hebben, bijvoorbeeld bij minimaal vijf boeken een kennismakingsopdracht, bij minimaal drie boeken een kennismakingsopdracht plus een vervolgoopdracht en bij minimaal een boek alle opdrachten, dus ook de leesdossieropdracht. Aan de kwaliteit en de omvang van de leesdossieropdracht stelt u ook eisen.

Veel jeugdboeken in een korte tijd

Deze aanpak zorgt ervoor dat de leerlingen in betrekkelijk korte tijd met betrekkelijk veel verschillende jeugdboeken kennismaken. In de loop van een leerjaar kunnen dat er heel veel zijn, meer dan bij een ander systeem. Maar er is nog meer winst. De leerlingen ontdekken op

deze manier niet alleen wat er allemaal te lezen is, maar ze ontwikkelen ook hun smaak, ze doen (lees)ontdekkingen, vergroten hun leeservaringen enorm en komen er gaandeweg achter dat er veel meer aansprekende boeken en schrijvers bestaan dan ze eerst dachten. Zoals leerlingen vooral taal leren door taal te gebruiken, leren ze fictie vooral kennen door veel te lezen. Dat lukt bij deze aanpak doordat u hiervoor in de klas gelegenheid en tijd geeft. Die tijd wordt bovendien effectief en efficiënt gebruikt omdat iedereen zijn eigen tempo kan volgen.

Voordelen van zelfstandig werken

Zelfstandig werken met jeugdboeken heeft grote, direct in het oog springende voordelen. Ten eerste maken de leerlingen, zoals gezegd, in korte tijd kennis met veel verschillende jeugdboeken en jeugdboekenschrijvers en ze kunnen zo allerlei leesontdekkingen doen. Ten tweede is deze aanpak taakgericht en hij zorgt ervoor dat de leerlingen effectief en actief werken en leren. In de derde plaats kan er maximaal rekening worden gehouden met verschillen tussen leerlingen qua niveau, capaciteiten en belangstelling.

Nadelen

Heeft deze aanpak nu alleen maar positieve effecten? Nee, er kleven ook wat nadelen aan. Het belangrijkste nadeel is dat de gezamenlijke beleving van fictie ont-

breekt. Samen beleven wat een fictietekst met verschillende individuen doet, hoe verschillend zij erop reageren, hoe je daardoor wordt beïnvloed, dat je van de meningen en observaties van anderen, van discussies over fictie wezenlijke dingen kunt leren en op die manier je smaak kunt ontwikkelen, zijn elementen die bij zelfstandig werken in het gedrang zouden kunnen komen. Bij werken in tweetallen is dit voor een deel te voorkomen.

Ten tweede. Als docent(e) wil je de leerlingen in de loop van het jaar meestal met een aantal doordacht gekozen fictiefragmenten in aanraking brengen, bijvoorbeeld omdat u die heel waardevol vindt of omdat u de leerlingen wil laten zien welke grote (kwaliteits)verschillen er bestaan tussen jeugdboekenschrijvers.

In de derde plaats kan op deze manier aan klassikaal deelvaardigheidsonderwijs geen aandacht worden besteed, zoals aan de bouw van literaire teksten, spanningverhogende trucs, taalgebruik, het functioneren van verhaalpersonen.

Afwisseling met andere lesvormen

Dat betekent dat zelfstandig werken afgewisseld moet worden met lessen waarin de leerlingen allemaal met hetzelfde fragment aan de slag gaan. Op die manier kunnen de hierboven genoemde, nadelige effecten sterk verminderd of zelfs geëlimineerd worden en kan er ook wat didactische variatie in de lessen jeugdliteratuur worden aangebracht.

Zulke gezamenlijk-klassikale lessen rond één fragment bieden de meeste basisvormingsmethoden in voldoende mate en als u het aanbod daarin te beperkt vindt, kunt u gebruik maken van een apart fictieboek, bijvoorbeeld van *Leestijd* (Zutphen, 2001), waarin tientallen fragmenten staan voor alle lesniveaus in de basisvorming.

Een combinatie van beide lesvormen, de gezamenlijk-klassikale en de zelfstandige aanpak, waarbij gaandeweg meer tijd wordt ingeruimd voor zelfstandig werken, kan de kwaliteit en de opbrengst van het fictieonderwijs in de basisvorming aanzienlijk verbeteren. ■

LITERATUUR

- De Jonge Jury. Handleiding voor het onderwijs 2002.* Amsterdam: CPNB, 2001.
Jeugdliteratuur in de basisvorming. Tijdschrift voor docenten in de basisvorming, verschijnt 4 keer per jaar. Den Haag: Biblion, 1996 - heden.
Jeugdliteratuur in de basisvorming 1996-2000 (cd-rom). Den Haag: Biblion, 2001.
Ruud Kraaijeveld en Rob van Veen, *Lezen onder de loep. Zelfstandig werken met jeugdboeken.* Holten: Walvaboek 2001.
Ruud Kraaijeveld, *Leestijd 1 en 2.* Zutphen: ThiemeMeulenhoff 2001.
Wilma van der Pennen (red.), *Boek en jeugd 12+.* Den Haag, Biblion, editie 2001.
Janneke Vonkeman (red.), S.Y.P.R.A.B. (*Shock Your Parents Read a*